

ЗНАЧЕННЯ ТА РОЛЬ ОРГАНІВ САМООРГАНІЗАЦІЇ НАСЕЛЕННЯ В СИСТЕМІ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ: СИНЕРГЕТИЧНИЙ ПІДХІД

У статті досліджуються значення та роль органів самоорганізації населення в системі місцевого самоврядування в Україні з позицій синергетичного підходу. Адже сьогодні активна участь громадян в управлінні суспільно-політичними та соціальними процесами на власній території проживання відіграє визначальну роль, зокрема у підвищенні компетентності населення у здійсненні самоврядування, формує почуття причетності до життя громади.

На початку статті обґрунтовується наявність певних властивостей органів самоорганізації населення (далі – ОСН), які б підтверджували коректність застосування синергетичних підходів до управління ними. Застосування цієї наукової методології дає можливість сформулювати як загальні орієнтири щодо прогнозування подальшого розвитку органів самоорганізації населення, так і практичні результати для побудови оптимальної моделі взаємодії органів місцевого самоврядування та органів самоорганізації населення, підвищення ефективності їх діяльності.

Далі у дослідженні процесів самоорганізації населення в системі місцевого самоврядування в Україні окреслюється його каркас за посередництвом формулювання основних синергетичних принципів. Виокремлюються наступні принципи: самоорганізації систем, принцип самовідтворення систем, принцип підкорення, принцип відкритості систем, принцип резонансного впливу, принцип нестійкості, принцип постійних флуктуацій, принцип біфуркації розвитку систем, принцип дії атракторів, принцип необоротності змін, принцип кооперативних ефектів, принцип «крижкості хорошого», принцип спільної ефективності тощо.

У статті констатується, що з моменту включення органів самоорганізації населення до системи місцевого самоврядування в Україні ще не вироблено єдиного послідовного підходу до організаційно-правової регламентації створення й діяльності органів самоорганізації населення. Це призвело до того, що нині в країні існують органи самоорганізації населення як із громадською, так і з публічною природою.

Доведено, що функціонування й подальший розвиток органів самоорганізації населення в системі місцевого самоврядування в Україні надасть можливість:

- створити нові й модернізувати діючі механізми розвитку місцевої демократії;*
- залучати громадян до практичної участі у вирішенні багатьох питань місцевого значення, що в свою чергу оптимізує процес ухвалення рішень про надання відповідних громадських послуг, наблизивши їх до споживачів;*
- поліпшити благоустрій території, розширити та раціоналізувати інфраструктуру, надати більшої уваги громадянам похилого віку, багатодітним сім'ям, дітям-сиротам та іншим категоріям населення, які потребують допомоги;*
- проведення роз'яснювальної роботи щодо реформ та трансформаційних процесів, що відбуваються в Україні, через ОСН сприяти їх підтримці та встановленню довіри громадян до влади;*
- розвантажити органи місцевого самоврядування від вирішення тих питань місцевого значення, що можуть бути успішно вирішені самим населенням, шляхом передачі цих питань, зокрема разом із відповідними фінансовими і матеріальними ресурсами, до повноважень органів самоорганізації населення.*

Наприкінці статті робиться висновок, що сучасні умови становлення, розвитку й реалізації синергізму діяльності органів самоорганізації населення в системі місцевого

самоврядування в Україні достатньо впливають на формування та модифікацію останнього, роблять цей інститут важливим чинником формування державності. Тому створення національної моделі органів самоорганізації населення в системі місцевого самоврядування в Україні додасть не тільки нове дихання в розвитку державності, але і дасть реальний вихід особистому й колективістському потенціалові населення територіальної громади, здатним забезпечити усунення багатьох кризових явищ у житті суспільства й держави, додасть їм додаткові стимули для розвитку та вдосконалення.

Ключові слова: органи місцевого самоврядування; органи самоорганізації населення; територіальна громада; синергетичний підхід; принципи.

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Сьогодні, враховуючи всі політико-правові події та соціально-економічні трансформації в Україні, і не в останню чергу завдяки синергетичному підходу – змінюється традиційне уявлення про громадянське суспільство як сукупність створених на добровільній основі організацій, які виражають інтереси певних соціальних груп і організують своїх членів незалежно від державної влади. Органи самоорганізації населення, що поєднані спільною територією та соціально-побутовими умовами життєдіяльності, утворюються для реалізації їх практичних інтересів та дають населенню змогу виробити ефективний управлінський механізм активізації діяльності громадян. Через органи самоорганізації можливе досягнення високого рівня залученості громадян до самоуправління, вирішення певних питань місцевого значення безпосередньо, а не через інститути представницької демократії. Тому, з розвитком суспільних відносин у нових українських реаліях виникає нагальна необхідність визначення місця та ролі органів самоорганізації населення в системі місцевого самоврядування в Україні з позиції синергетичного підходу.

Аналіз досліджень і публікацій. Дослідженню ролі, місця, ролі та діяльності органів самоорганізації населення в системі місцевого самоврядування, а також пошуку ефективного механізму їх діяльності присвячено праці О. Оболенського, Д. Кольцової, О. Батанова, В. Кравченка, В. Куйбіди, М. Лендєл, Н. Мішиної, Н. Нижник, М. Пухтинського, Ю. Шарова, та ін.

Прийнятність синергетичних підходів у сфері публічного управління обґрунтовується в роботах І. Письменного, В. Бакуменка, В. Князева, , Ю. Сурміна, Л. Мельника, А. Чемериса, І. Пригожина, С. Серьогіна, І. Стенгерса, В. Мартиненка Л. Євстигнєвої, І. Черленяка та ін.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є визначення місця та ролі органів самоорганізації населення в системі місцевого самоврядування в Україні з позиції синергетичного підходу. Зазначена мета потребує вирішення двох проблемних завдань:

– обґрунтування наявності таких властивостей органів самоорганізації населення (далі – ОСН), які б підтверджували коректність застосування синергетичних підходів до управління ними;

– розкриття особливих властивостей органів самоорганізації населення в системі місцевого самоврядування як систем, що здатні до самоорганізації.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Сьогодні – і не в останню чергу завдяки синергетичному підходу – змінюється традиційне уявлення про громадянське суспільство як сукупність створених на добровільній основі організацій, які виражають інтереси певних соціальних груп і організують своїх членів незалежно від державної влади. У сучасному світі стає зрозумілим, що громадянське суспільство є полем взаємодій приватних інтересів і способів діяльності суспільних суб'єктів, а також процесом спонтанного виникнення і розвитку різних соціальних структур. Так, за висловом Дж. Кіна, категорія громадянського суспільства описує складний і рухливий комплекс захищених законом недержавних інституцій, які здебільшого є ненасильницькими, самоорганізованими, саморегульованими, перебувають у постійному зв'язку одна з одною та з державними інституціями, що, як «рамка», обмежують, звужують чи водночас уможливають їхню діяльність [1].

Розвиток локальної демократії та реальна участь громадян у вирішенні питань місцевого значення є однією з найважливіших умов побудови громадянського суспільства. А вирішення проблем місцевого розвитку тісно пов'язане з розвитком системи місцевого самоврядування в Україні, однією зі складових якої є органи самоорганізації населення. Відомий вчений Ф. Фукуяма писав, що «...сама тенденція до самоорганізації життєво необхідна для ефективного діяльності демократичних політичних інститутів» [2].

Самоорганізація відіграє вирішальну роль у формуванні багатопарових спільнот у громадянському суспільстві, що стабілізує взаємодію між його членами. Прийнято вважати, що система є самоорганізованою, якщо вона вимагає просторової, часової чи функціональної структури без спеціального втручання ззовні. На думку Т. Імади, можна виділити два основних підходи до дослідження феномену самоорганізації: 1) з точки зору «кібернетичної самоорганізації», що послуговується логікою системи та кібернетичного контролю («самоорганізація шляхом системного контролю», «контрольна схема») та 2) «синергетична самоорганізація», що ґрунтується на механізмах, створених новим порядком, коли система змінює свій стан від нестабільної рівноваги через зростання флуктацій до нового балансу («самоорганізація елементами синергії», «флуктаційна схема») [3].

Тому в умовах трансформаційних змін, які довготривалий час переживає українське суспільство, застосування синергетичних підходів до управління

складними соціальними системами, на наш погляд, видається досить перспективним напрямом наукових досліджень. Застосування цієї наукової методології в державному управлінні дасть можливість сформулювати як загальні орієнтири щодо прогнозування подальшого розвитку соціальних систем, так і практичні результати для побудови оптимальної моделі органів публічної влади та підвищення ефективності їх діяльності. На думку С. Серьогіна та І. Письменного синергетичний підхід у поєднанні із системним у державному управлінні дозволить надати необхідний позитивний імпульс до реального становлення та розвитку громадянського суспільства, сприяти його самоорганізації, пришвидшити процеси децентралізації державної влади, створити науково-методологічне підґрунтя для ефективного функціонування інституту місцевого самоврядування, зміцнення зворотних зв'язків між органами влади й населенням тощо [4].

Перевага синергетичного підходу до дослідження значення та ролі органів самоорганізації населення в системі місцевого самоврядування в Україні також полягає і в тому, що він дає можливість побудувати цілий спектр альтернативних сценаріїв розвитку ОСН, комплексно враховувати всю сукупність факторів (політичних, економічних, соціальних, суб'єктивних, психологічних тощо), які визначають вибір того чи іншого сценарію. Адже синергетика забезпечує свободу конструювання майбутнього в межах різноманітних потенційних можливостей, притаманних самій реальності.

Використання в цій статті синергетики як методології дослідження процесів самоорганізації населення в системі місцевого самоврядування спочатку вимагає певного окреслення її каркасу за посередництвом формулювання основних синергетичних принципів [5].

Визначальним принципом синергетики є принцип самоорганізації систем. Його можна визначити як сукупність процесів, у ході яких створюється, підтримується, відтворюється чи вдосконалюється структура системи і які спрямовані на збереження її цілісності.

Наступним, конкретизуючим стосовно принципу самоорганізації виступає принцип самовідтворення систем. Відповідно до нього збереження власних параметрів складної самоорганізованої системи є її власною проблемою і завданням, оскільки всі її функції в кінцевому рахунку спрямовані на власне відтворення, на стримування росту ентропійних показників та на послаблення наслідків ентропійних процесів – це означає наявність певної антиентропійної тенденції всередині самої системи. «Закон зростання ентропії, – як відзначається в одній з праць І. Пригожина, – є відображення зростаючої дезорганізації» [6]. Відомо, що закон наростання ентропії є властивістю закритих систем. У той же час і у відкритих системах (а соціальні системи безпосередньо належать до даного класу систем) можна спостерігати ентропію, яка наштовхується на антиентропійні процеси, оскільки будь-яка відкрита система має властивість самоорганізації (самоуправління) [7]. Як відзначає відомий дослідник самокерованих систем

Б. Українцев, «за час існування таких систем їхня ентропія підтримується на одному рівні або навіть часом зменшується, якщо система є досить високо-організованою й здатною до прогресивного розвитку» [8]. Поняття «самовідтворення» також підкреслює момент спадкоємності – тобто те, що розвиток не тільки вносить нові риси в соціальну систему, але й включає збереження старих характеристик чи висування на передній план тих рис, якими характеризувалася система на попередніх етапах свого розвитку.

Самоорганізація забезпечується дією принципу підкорення, згідно якого кожна систему характеризують її власні змінні, що визначають рамки і специфіку цих процесів.

Одним із основних синергетичних принципів є й принцип відкритості систем як визначальної умови самоорганізації. Поняття відкритості пов'язане з певним уявленням про відносини системи з оточенням: відкритими вважаються ті системи, які мають можливість вільного багатостороннього обміну речовиною, енергією та інформацією.

Наслідком визнання дії принципу самоорганізації стає розуміння того, що складним системам не можна диктувати шляхи їх розвитку. Замість цього необхідно побачити їх власні, внутрішні тенденції розгортання, обрати з них оптимальну для своїх суб'єктивних цілей і зрозуміти, як вивести систему на обраний шлях еволюції. Так у синергетиці виокремлюється ще одне важливе положення – принцип резонансного впливу, який допомагає зрозуміти, як ефективно управляти самоорганізовуваними системами. Відповідно до нього, головною виявляється не сила впливу (і далеко не завжди запланований вплив породжує бажаний результат), а його оптимальна топологічна орієнтація: якщо вірно визначити точку впливу та спосіб резонансної ініціації подій, можна за допомогою слабкої, незначної (але такої, що відповідає структурі самої системи) дії отримати надзвичайно ефективний результат і зекономити при цьому час, зусилля й ресурси.

Принцип нестійкості як стану готовності системи до змін і моменту вибору їх напрямку означає, що в точці нестійкої рівноваги система характеризується високою чутливістю до слабких сигналів, від випадкового впливу яких може залежати майбутнє цієї системи.

Взагалі збуджуючі впливи (як внутрішні, так і зовнішні), система відчуває постійно і вони перманентно спричинюють певні відхилення параметрів системи, так звані флуктуації (принцип постійних флуктуацій). Але система стає максимально чутливою до них тільки на деяких етапах свого розвитку, а саме – в періоди домінування нестійкості над стійкістю її структури, коли від старого шляху розвитку система вже об'єктивно змушена була відмовитись, а новий тільки обирає з чисельності потенційних.

Наступний – принцип біфуркації розвитку систем: у певні моменти самоорганізації, коли під впливом об'єктивних обставин стара структура системи і шлях її розвитку перестають бути адекватними, система опиняється перед вибором із чисельності варіантів

подальшої еволюції, і саме в такі періоди вона стає максимально чутливою навіть до слабких впливів.

Державне управління за таких умов покликане забезпечити визначення та втілення в життя найбільш оптимального напрямку суспільних трансформацій. Але це не лише вибір політичних, економічних, соціальних чи інших пріоритетів, а також і вибір способу життя, духовних та моральних принципів життєдіяльності соціуму. Переважання індивідуальних інтересів над суспільними під час прийняття політичних та державно-управлінських рішень значно ускладнює перехід системи до стану атрактора й вимагає від управлінської та політичної еліти особливої відповідальності за прийняті рішення, які є вирішальними при проходженні соціальною системою точки біфуркації [4]. Тому науковці виділяють і принцип дії атракторів.

Важливим є також синергетичний принцип необоротності змін, адже він стверджує, що виникнення нових параметрів порядку – це подія, яка не має зворотного руху. Елементи, що поєдналися у новій формі кооперації, набувають дещо нових властивостей, аналогічно і їх роз'єднання призводить до якісних змін структури системи, – тобто вихідний первісний стан повернути неможливо, а процес самоорганізації спрямований виключно вперед.

Перехід від хаотичного стану до певного порядку із виникненням стійких динамічних структур відбувається в результаті когерентної, узгодженої взаємодії елементів даної системи. Ця закономірність оформлюється в принцип кооперативних ефектів: якщо елементи системи діють узгоджено в напрямі спільної мети, спостерігається синергетичний ефект – результати їх колективної дії не дорівнюють алгебраїчній сумі результатів дій окремих елементів, а перевищують її.

Синергетичні підходи дійсно дають змогу дещо з іншої точки зору оцінити значення та роль органів самоорганізації населення в системі місцевого самоврядування в Україні. Так, згідно з синергетичним принципом «крихкості хорошого» [10] можна стверджувати, що хоч би яке було позитивне теперішнє становище системи, навіть з урахуванням її реформування, воно не може стати ідеальним. Модернізація й реформування є постійною потребою процесу розвитку. І дійсно, прийняття і впровадження Закону України «Про органи самоорганізації населення» [11] не тільки не вирішило поставлених завдань, але навіть подекуди загостило певні суперечності. Однак, з іншого боку, функціонування будь-якої системи і необхідно розглядати як безперервний процес виникнення і вирішення суперечностей і конфліктів між її елементами та зовнішнім середовищем, а обов'язковою умовою розвитку системи є напрацювання інституційних механізмів розв'язання цих конфліктів.

Наступний принцип, узагальнюючи існуюче наукове бачення, ми назвали принципом спільної ефективності. Його дія витікає з того, що система місцевого самоврядування є складною структурою, вона об'єднує в собі менші структурні елементи (зокрема, ОСН), які розвиваються в індивідуальному

темні. Згідно з синергетичною теорією темп розвитку відкритої системи вищий, ніж темп розвитку будь-якої її складової, що найбільш динамічно розвивається. Звідси витікає принцип, що більш вигідно розвиватись разом, у цілому, оскільки це веде до економії матеріальних і духовних витрат.

Синергетичний аналіз складних систем показує, що керуючі параметри не регулюють безпосередньо поведінку об'єкта управління, а формують внутрішній механізм його самоорганізації. Самоорганізація передбачає, що складні системи мають здатність розвиватися відповідно до власних тенденцій та потенціалу, а також відновлювати рівновагу, адаптуватися до змін та якісно перетворюватися. Соціально-економічна самоорганізація є збільшенням складності системи у формі структуризації соціально-економічних зв'язків і рівнів та у формі здатності створювати більш досконалі продукти (структури) технічної, економічної, інформаційної природи [12].

Мистецтво синергетичного управління полягає в оптимальному застосуванні стимулюючих позитивних і стримуючих негативних зворотних зв'язків, з допомогою яких забезпечуються необхідний рівень стабільності в соціумі та одночасно його творча, інноваційна самоорганізація. Така самоорганізація виступає найважливішим фактором виникнення якісно нових структур у суспільстві, які сприяють зниженню соціальної ентропії завдяки підтриманню ними параметрів порядку, необхідних для досягнення поставлених цілей. Тільки за умов державної підтримки об'єктивних сил самоорганізації громадянського суспільства та їх природного (ненасильницького) спрямування на досягнення соціально значущих цілей, які відповідають суспільним очікуванням і базуються на задоволенні потреб особистості, можливе виникнення синергетичного ефекту в тріаді «суспільство – держава – людина», тобто забезпечення її виходу на якісно новий рівень розвитку. Синергетичний потенціал самоорганізації громадянського суспільства науковці пропонують розглядати в таких формах:

- як здатність до використання доступних ресурсів (явних та латентних) з метою досягнення максимального для певних умов результату;
- як сукупність ресурсів, інструментів, технологій, засобів цілепокладання та засобів досягнення цілей;
- як ставлення до коеволюційно конкурентних акторів та позиціонування в полі конкуренції з ними;
- як здатність організаційної системи визначати еволюцію власного розвитку;
- як здатність до переміщення в полі траєкторій цивілізаційного розвитку;
- як здатність до формування таких режимів самоорганізації, які впливають на зміст поля траєкторій цивілізаційного розвитку [13].

Самоорганізацію громадян визначають як таку організаційну форму демократії, яка твориться громадянами безпосередньо за місцем проживання, виходячи з загальних інтересів, діє в суворо визначених територіальних і правових межах, виконує переважно функції сприяння місцевим органам влади, у своїй діяльності опирається на

переконання, роз'яснення і конкретний громадський вплив, та служить засобом участі громадян в управлінні державними та громадськими справами [14]. Інша позиція полягає у тому, що органи самоорганізації населення є постійно діючими представницькими органами частини територіальної громади, які утворюються згідно з дозволом її ради, обираються загальними зборами громадян або їх представниками за ініціативою мешканців населеного пункту, які тимчасово або постійно проживають на певній території в межах села (селища чи міста), можуть бути наділені радою частиною її власної компетенції, а також фінансами й майном. Ці органи, будучи максимально наближеними до мешканців громади, створюються в їх інтересах, для задоволення їх культурно-побутових та інших потреб, сприяють та контролюють додержання громадянами Конституції та законів України, реалізації рішень органів державної виконавчої влади і місцевого самоврядування, місцевих референдумів, зборів громадян за місцем проживання, прийнятих у межах їх компетенції тощо [15].

В Україні діяльність такого чинника системи місцевого самоврядування, як органи самоорганізації населення як створених з дозволу рад, з ініціативи жителів-будинкових, вуличних, квартальних й інші об'єднань мешканців, що можуть наділятися радами частиною власної компетенції, фінансів, майна, регулюється Законом України «Про органи самоорганізації населення» [11]. В останньому ці органи визначаються як представницькі органи, створювані жителями, які на законних підставах проживають на території села, селища, міста або їх частин, для вирішення завдань, передбачених цим Законом. За допомогою таких органів територіальні громади безпосередньо беруть участь в управлінських відносинах щодо вирішення багатьох політичних, економічних, соціокультурних проблем громади. Втім дослідники зазначають, що статус органів самоорганізації населення є недостатньо врегульований чинним законодавством, а визначення цих органів у нормативно-правових актах характеризується неповнотою [16]. Таке нормативно-організаційне забезпечення діяльності органів самоорганізації населення є його легалізацією – наближенням до функцій органу самоврядування або інституційним оформленням.

Із моменту включення органів самоорганізації населення до системи місцевого самоврядування в Україні ще не вироблено єдиного послідовного підходу до нормативно-правової регламентації створення й діяльності органів самоорганізації населення. Це призвело до того, що нині в країні існують органи самоорганізації населення як із громадською, так і з публічною природою. На неї впливає передусім те, від кого виходила ініціатива їхнього створення, ким і на яких умовах вони фінансуються та наскільки їх члени є незалежними від органів публічної влади та їх посадових осіб [17].

Органи самоорганізації населення, що поєднані спільною територією та соціально-побутовими умовами життєдіяльності, утворюються для реалізації

їх практичних інтересів та дають населенню змогу виробити ефективний управлінський механізм активізації діяльності громадян. Таким чином, через органи самоорганізації можливе досягнення високого рівня залученості громадян до самоуправління, вирішення певних питань місцевого значення безпосередньо, а не через інститути представницької демократії. У рамках цих органів забезпечується та активізується постійна та дієва участь громадян, які мають змогу контролювати діяльність як органів місцевого самоврядування, так і органів державного управління. Громадяни за посередництва цих органів мають змогу цілеспрямовано впливати на формування громадської думки членів громади, орієнтувати їх на активізацію громадських ініціатив, сприяти формуванню громадської свідомості, для якої місцева ініціатива має найвищу цінність. У ході діяльності цих органів відбувається виховання населення, формуються основні навички суспільно-політичної діяльності. Важливе значення має й те, що органи самоорганізації населення не лише сприяють соціально-економічному розвитку території, а й спонукають становлення та розвиток самої громади як активної територіальної спільноти [18].

В цілому, погоджуємося з позицією дослідників, які вважають, що активна участь громадян в управлінні суспільно-політичними та соціальними процесами на власній території проживання відіграє визначальну роль, зокрема у підвищенні компетентності населення у здійсненні самоврядування, формує почуття причетності до життя громади, втім, важливе значення має й те, що відсутність апробації методології проведення подібних заходів, неконтрольованість складу їх учасників, наявність значної кількості думок у підвищує ризик існування розбіжностей та конфліктів навіть при вирішенні не дуже в важливих питань [19].

Функціонування й подальший розвиток органів самоорганізації населення в Україні надасть можливість:

- по-перше, створити нові й модернізувати діючі механізми розвитку місцевої демократії,
- по-друге, залучати громадян до практичної участі у вирішенні багатьох питань місцевого значення, що в свою чергу оптимізує процес ухвалення рішень про надання відповідних громадських послуг, наблизивши їх до споживачів;
- по-третє, поліпшити благоустрій території, розширити та раціоналізувати інфраструктуру, надати більшої уваги громадянам похилого віку, багатодітним сім'ям, дітям-сиротам та іншим категоріям населення, які потребують допомоги;
- по-четверте, проведення роз'яснювальної роботи щодо реформ та трансформаційних процесів, що відбуваються в Україні, через ОСН сприятиме їх підтримці та встановленню довіри громадян до влади;
- по-п'яте, розвантажити органи місцевого самоврядування від вирішення тих питань місцевого значення, що можуть бути успішно вирішені самим населенням, шляхом передачі цих питань, зокрема разом із відповідними фінансовими і матеріальними ресурсами, до повноважень ОМС.

Саме таким чином і виникає цей могутній синергізм, що володіє кумулятивним зарядом та мультиплікативним ефектом.

Певним чином можна констатувати наявність передумов для введення терміна «синергізм органів самоорганізації населення в системі місцевого самоврядування в Україні», під яким пропонуємо розуміти ефект суттєвого підвищення рівня докладання зусиль ОСН для ефективного вирішення питань місцевого значення, що досягається завдяки гармонійному поєднанню зовнішніх (організаційних) та внутрішніх (самоорганізаційних) рушійних сил. При цьому починає діяти основний закон синергетики: відповідність потреб та інтересів суб'єктів їх здібностям і можливостям, правильне розуміння ними інтересів інших суб'єктів та суспільства в цілому, взаємодія і взаємодопомога в реалізації усіх цих інтересів на принципах розвитку громадянського суспільства.

Зрештою, загальні принципи досягнення синергетичного ефекту діяльності органів самоорганізації населення в системі місцевого самоврядування в Україні зосереджені в основних функціях управління:

а) на рівні планування – місія органів самоорганізації населення в системі місцевого самоврядування, спільна мета, яку поділяють рівною мірою всі члени територіальної громади;

б) на рівні організаційної структури – гнучка система муніципального менеджменту; система лідерства; заохочення створення органів самоорганізації населення в системі місцевого самоврядування в Україні; чіткий опис функцій, процесів, процедур, еталонів якості надання публічних послуг; доступність (відкритість) інформації;

в) на рівні мотивації (стимулювання) – співучасть всіх члени територіальної громади у досягненні цілей соціально-економічного розвитку; сприятимуть перетворенню розрізненого і різноманітного населення конкретної території у реальну, дієву місцеву спільноту – консорцію.

Вбачається, що творитиметься спільна місцева громадянська ідентичність, члени громади через взаємодію та спільність дій усвідомлюватимуть своє право та можливості впливати на хід свого життя, розроблятимуть програми розвитку громади, вирішуватимуть проблеми її функціонування та будуть готовими відповідати за соціальний стан спільноти.

г) на рівні контролю – «м'якість» зовнішнього контролю з поступовим переходом до самоконтролю, запровадження дієвого інституту громадського контролю у місцевому самоврядуванні.

Таким чином, сама громада, застосовуючи управлінські механізми через діяльність органів самоорганізації населення акумулює пропозиції з того чи того питання, здійснює аналіз ситуації, творить узгоджену позицію, а також втілює її у відповідні рішення та контролює їх виконання. Отже, члени громади на основі самовизначення, координації і консолідації власних інтересів, повинні брати пряму

участь у процесі прийняття рішень і через такі свої дії змушувати місцеві органи влади захищати ці інтереси та інтереси їх територіальної громади, а також контролювати процес прийняття рішень органами місцевого самоврядування, що стосуються життєзабезпечення територіальних громад та їх спільної власності.

Висновки і перспективи подальших досліджень.

Отже, ця робота виконана в рамках системного підходу за допомогою синергетичної методології і спрямовувалась на визначення місця та ролі органів самоорганізації населення в системі місцевого самоврядування в Україні.

Оскільки органи самоорганізації населення в системі місцевого самоврядування в Україні є складною, відкритою, нелінійною, нерівноважною системою, до її дослідження можна застосовувати синергетичну методологію. Доцільність цього аспекту полягає в наступному:

– по-перше, синергетична методологія ефективно працює саме в перехідні, трансформаційні періоди самоорганізації систем;

– по-друге, вона розкриває дію внутрішніх чинників і механізмів самоорганізації систем, а тому має більше шансів у пошуку механізмів і принципів їх формування на природних засадах;

– по-третє, практична реалізація принципів синергетики здатна сприяти становленню органічної еволюційної цілісності.

Сучасні умови становлення, розвитку й реалізації синергізму діяльності органів самоорганізації населення в системі місцевого самоврядування в Україні достатньо впливають на формування та модифікацію останнього, роблять цей інститут надбанням національного конституціоналізму, важливим чинником формування державності. Інститут локальної демократії у формі функціонування територіального співтовариства детермінує процеси становлення правової демократичної державності, активізує та об'єктивує питання про розвиток і вибір найбільш ефективних форм самоорганізації і самоврядування населення на локальному рівні – за місцем проживання. Тому створення національної моделі органів самоорганізації населення в системі місцевого самоврядування в Україні додасть не тільки нове дихання в розвитку державності, але і дасть реальний вихід особистому й колективістському потенціалові населення територіальної громади, здатним забезпечити усунення багатьох кризових явищ у житті суспільства й держави, додасть їм додаткові стимули для розвитку та вдосконалення.

Вищевикладене зумовлює потребу подальших наукових досліджень і розробки механізму ефективної діяльності органів самоорганізації населення в системі місцевого самоврядування в Україні із застосуванням новітніх теорій та концепцій державного управління.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кін Дж. Громадянське суспільство. Старі образи, нове бачення / Пер. з англ. О.Гриценко; Літ. ред. О.Гриценко. – К.: К.І.С., 2000. – 192 с.

2. Fukuyama F. Social Capital and Global Economy // Foreign Affairs. – Volume 75, September-October, 1995. – P.89-103.
3. Imada T. Self-organization and society / Imada T. – Tokyo : Springer, 2008. – P.1. – С. 10.
4. Сergyogin С. М., Pисьменний І. В. Застосування синергетичних підходів до оптимізації системи органів публічної влади : наук. розробка / за заг. ред. Т. О. Савостенко. – К. : НАДУ, 2008. – 52 с.
5. Нестеренко Г. О. Українська політична нація: самоорганізаційні засади становлення: Монографія. – К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2007. – 360 с.
6. Пригожин И. От существующего к возникающему: Время и сложность в физических науках. – М.: Наука, 1985. – 328 с.
7. Хакен Г. Синергетика: Иерархии неустойчивостей в самоорганизующихся системах и устройствах. – М.: Мир, 1985. – 424 с.
8. Украинцев Б. С. Самоуправляемые системы и причинность. – М.: Мысль, 1972. – 254 с.
9. Дзьобань О. П. Стабільність соціальної системи в контексті її безпеки (синергетичний аспект)/О. П. Дзьобань // Культура народів Причорномор'я. – Симферополь, 2003, № 43. – С.254-257.
10. Евстигнеева Л. П. Экономика как синергетическая система : монография / Л. П. Евстигнеева, Р. Н. Евстигнеев. – М. : ЛЕНАНД, 2010. – 272 с.
11. Про органи самоорганізації населення : Закон України № 2625-III від 11 лип. 2001 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2625-14/print1390324595780240>.
12. Бичкова Н. В. Стійкість розвитку сучасної корпорації у контексті системно-синергетичного підходу / Н. В. Бичкова // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2010. – № 3. Т. 2. – С. 90-93.
13. Pисьменний І. В. Формування та реалізація синергетичного потенціалу публічного управління в умовах суспільних трансформацій [Текст] : автореф. дис. ... д-ра наук з держ. упр. : 25.00.01 / Pисьменний Ігор Володимирович ; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. – К., 2013. – 36 с.
14. Органы общественной самодеятельности как форма социалистической демократии (опыт СССР и ГДР) [Текст]. – М. : Наука, 1988. – 173 с. 4.
15. Мягченко М. Про визначення поняття «органи самоорганізації населення» / М. Мягченко // Право України : Юридичний журнал. – 2002. – № 6. – С. 46-48.
16. Організаційні засади функціонування місцевого самоврядування в Україні : [монограф.] / Ю. О. Куц, С. В. Болдирев, А. С. Тамм ; [за заг. ред. Ю. О. Куца]. – Х. : Магістр, 2004. – 180 с.
17. Мішина Н. В. Органи самоорганізації населення: порівняльно-правове дослідження : автореф. дис ... д-ра юрид. наук: 12.00.02 / Мішина Наталя Вікторівна. – Одеса : Б.в., 2010. – 36 с.
18. Петровський П. М. Органи самоорганізації населення як чинники активізації територіальної громади / П. М. Петровський, А. В. Корнат // Університетські наукові записки = University Scientific Notes : Часоп. Хмельниц. ун-ту упр. та права. – 2011. – № 2. – С. 410-416.
19. Куценко Ю. Участь громадян у місцевому самоврядуванні: пошук і варіанти / Ю. Куценко // Управління сучасним містом. – 2002. – № 7-9. – С. 69-71.
20. Актуальні проблеми становлення та розвитку місцевого самоврядування в Україні: Кол. монографія / В.О. Антонечко, М.О. Баймуратов, О.В. Батанов та ін.; За ред.: В.В. Кравченка, М.О. Баймуратова, О.В. Батанова. – К.: Атіка, 2007. – 864 с.

Кравченко Т. А.,

Классический приватный университет, г. Запорожье, Украина

ЗНАЧЕНИЕ И РОЛЬ ОРГАНОВ САМООРГАНИЗАЦИИ НАСЕЛЕНИЯ В СИСТЕМЕ МЕСТНОГО САМОУПРАВЛЕНИЯ В УКРАИНЕ: СИНЕРГЕТИЧЕСКИЙ ПОДХОД

В статье исследуются значение и роль органов самоорганизации населения в системе местного самоуправления в Украине с позиций синергетического подхода. Ведь сегодня активное участие граждан в управлении общественно-политическими и социальными процессами на своей территории проживания играет определяющую роль, в частности в повышении компетентности населения в осуществлении самоуправления, формирует чувство сопричастности к жизни общины.

В начале статьи обосновывается наличие определенных свойств органов самоорганизации населения (далее – ОСН), подтверждающие правильность применения синергетических подходов к управлению ими. Применение этой методологии дает возможность сформулировать как общие ориентиры по прогнозированию дальнейшего развития органов самоорганизации населения, так и практические результаты для построения оптимальной модели взаимодействия органов местного самоуправления и органов самоорганизации населения, повышение эффективности их деятельности.

Далее в исследовании процессов самоорганизации населения в системе местного самоуправления в Украине определяется его каркас посредством формулировки основных синергетических принципов. Выделяются следующие принципы: самоорганизации систем, принцип самовоспроизводства систем, принцип подчинения, принцип открытости систем, принцип резонансного воздействия, принцип неустойчивости, принцип постоянных флуктуаций, принцип бифуркации развития систем, принцип действия аттракторов, принцип необратимости изменений, принцип кооперативных эффектов, принцип «хрупкости хорошего», принцип общей эффективности и тому подобное.

В статье констатируется, что с момента включения органов самоорганизации населения в систему местного самоуправления в Украине еще не выработано единого последовательного подхода к организационно-правовой регламентации создания и деятельности органов самоорганизации населения. Это привело к тому, что сейчас в стране существуют органы самоорганизации населения как с общественной, так и с публичной природой.

Доказано, что функционирование и дальнейшее развитие органов самоорганизации населения в системе местного самоуправления в Украине позволит:

- создать новые и модернизировать действующие механизмы развития местной демократии;
- привлекать граждан к практическому участию в решении многих вопросов местного значения, в свою очередь оптимизирует процесс принятия решений о предоставлении соответствующих общественных услуг, приблизив их к потребителям;
- улучшить благоустройство территории, расширить и рационализировать инфраструктуру, предоставить больше внимания гражданам пожилого возраста, многодетным семьям, детям-сиротам и другим категориям населения, которые нуждаются в помощи;
- проведение разъяснительной работы относительно реформ и трансформационных процессов, происходящих в Украине, через ОСН способствовать их поддержке и установлению доверия граждан к власти;
- разгрузить органы местного самоуправления от решения тех вопросов местного значения, которые могут быть успешно решены самим населением, путем передачи этих вопросов, в частности вместе с соответствующими финансовыми и материальными ресурсами, к полномочиям органов самоорганизации населения.

В конце статьи делается вывод, что современные условия становления, развития и реализации синергизма деятельности органов самоорганизации населения в системе местного самоуправления в Украине достаточно влияют на формирование и модификацию последнего, делают этот институт важным фактором формирования государственности. Поэтому создание национальной модели органов самоорганизации населения в системе местного самоуправления в Украине придаст не только новое дыхание в развитии государственности, но и даст реальный выход личному и коллективистскому потенциалу населения территориальной общины, способным обеспечить устранение многих кризисных явлений в жизни общества и государства, придаст им дополнительные стимулы для развития и совершенствования.

Ключевые слова: органы местного самоуправления; органы самоорганизации населения; территориальная община; синергетический подход; принципы.

Kravchenko T.,

*Doctor of Sciences in Public Administration, Professor,
Classical Private University, Zaporizhzhya Ukraine*

ROLE AND VALUE OF BODIES OF SELF-ORGANIZATION OF POPULATION IN THE SYSTEM OF LOCAL GOVERNANCE IN UKRAINE: SYNERGISTIC APPROACH

The role and value of bodies of self-organization of population in the system of local governance in Ukraine are analyzed in the article from the standpoint of a synergistic approach. Nowadays active participation of citizens in management of social-political and social processes in their own territory of residence plays the determinant role particularly in capacity building of population in governance, creates a sense of belonging to the community.

The existence of certain features of bodies of self-organization of population (hereinafter – BSP) that would confirm the correctness of the application of synergetic approaches to management of them is substantiated in the beginning of the article. The application of this scientific methodology makes it possible to formulate general orientations for predicting further development of BSP as well as practical results to construct the optimal model of interaction between local government bodies and BSP, to develop the efficiency of their activity.

Further research of the processes of self-organization of population in the system of local governance in Ukraine defines its carcass through the formulation of basic principles of synergy. Such principles are distinguished as: self-organizing systems, principle of self-reproduction systems, principle of submission, principle of system's openness, principle of resonance effects, principle of instability, principle of constant fluctuations, principle of bifurcation of systems' development, principle of the attractors' actions, principle of irreversibility of changes, cooperative effects principle, principle of «fragility of good», principle of joint efficiency and so on.

It is stated in the article that since the inclusion of BSP into the system of local governance in Ukraine the single consistent approach to organizational and legal regulation of creation and activities of BSP have not yet been implemented. This led to the fact that BSP with both social and public nature function in the country now.

It is proved that operation and further development of BSP into the system of local governance in Ukraine will allow:

- *Creating new and updating existing mechanisms of development of local democracy;*
- *Engaging citizens to take practical part in the solution of many local issues, which in turn optimizes decision-making process about delivering relevant public services by bringing them closer to the customers;*
- *Improving the management of the territory, expanding and rationalizing infrastructure, giving more attention to the elderly people, large families, orphans and other categories of people who need help;*
- *Conducting explanatory work through BSP about reforms and transformation processes taking place in Ukraine will contribute to their support and establishment of public trust in government;*
- *Unloading local governments from solving local matters that can be successfully solved by the population*

itself, through the transfer of these issues, particularly with the relevant financial and material resources, to the powers of BSP.

The conclusion is made in the end of the article that contemporary conditions for formation, development and realization of synergism of activity of BSP in the system of local governance in Ukraine sufficiently influence the formation and modification of the latter, make this institution an important factor in the formation of the statehood.

Therefore, the creation of a national model of BSP in the system of local governance in Ukraine not only will add new breath to the development of statehood, but will also give the real output for personal and collective potential of population of local community, capable of providing elimination of numerous crisis phenomena in society and the state, will give them additional incentives for development and improvement.

Keywords: local governance bodies; bodies of self-organization of population; local community; synergistic approach; principles.